

گیرد و اجرا شود (البته موارد استثنائی که بسیار نادر است از این حکم خارج می‌باشد).

۱۰ - و خداوند با کسانی است که نیکوکارند (و الذین هم محسنون). چنانکه قرآن در سایر آیات بیان کرده گاهی باید پاسخ بدی را به نیکی داد، و دشمن را از این طریق شرمنده و شرمسار نمود چرا که این کار پرخصومت‌ترین دشمنان و «الدالحضام» را به دوست مهربان و «ولی حمیم» مبدل می‌سازد!

احسان و نیکی اگر به موقع و در جای خود انجام پذیرد، یکی از بهترین روشهای مبارزه است، و تاریخ اسلام پر است از مظاهر این برنامه، رفتاری که پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم) با مشرکان مکه بعد از فتح نمود، معامله‌ای که با وحشی قاتل حمزه کرد، برخوردی که با اسیران بدر داشت، رفتاری که با یهودیانی که انواع اذیت و آزار را درباره او روا می‌داشتند، انجام داد، و همچنین نظائر این برنامه در زندگی علی (علیه السلام) و سایر پیشوایان بزرگ، خود بیانگر این دستور اسلامی است.

جالب اینک در نهج البلاغه در خطبه معروف همام که مرد زاهد و عابد و هوشیاری بود می‌خوانیم هنگامی که از امیر مومنان علی (علیه السلام) تقاضای دستور جامعی در زمینه صفات پرهیزگاران کرد، امام تنها به ذکر همین آیه قناعت فرمود: و گفت: اتق الله و احسن ان الله مع الذین اتقوا و الذین هم محسنون: «تقوا را پیشه کن، و نیکی نما که خدا با کسانی است که پرهیزکار و نیکوکارند».

گرچه این سوال کننده عاشق حق، عطش و تقاضایش با این بیان کوتاه فرو ننشست و امام ناچار به بیان مشروحتری پرداخت و جامعترین خطبه را در زمینه صفات پرهیزگاران که از یکصد خصلت تجاوز می‌کند بیان فرمود، ولی این مقدار از جواب کوتاه نخستین امام استفاده می‌شود که این آیه در واقع فهرستی

است از تمام صفات پرهیزکاران.

دقت در مواد دهگانه برنامه فوق که تمام خطوط اصلی و فرعی برخورد با مخالفان را مشخص می کند نشان می دهد که از تمام اصول منطقی، عاطفی، روانی، تاکتیکی و خلاصه همه اموری که سبب نفوذ در مخالفین می گردد استفاده شده است.

ولی با این حال اسلام هرگز نمی گوید که تنها به منطق و استدلال قناعت کنید بلکه در بسیاری از موارد ضرورت پیدا می کند که در مقابل توطئه های دشمن عملاً وارد میدان شویم، و در صورت لزوم در مقابل خشونت ها به خشونت توسل جوئیم، و در برابر توطئه ها به ضد توطئه پردازیم، ولی حتی در این مرحله نیز باید اصل عدالت و اصول تقوا و اخلاق اسلامی به دست فراموشی سپرده نشود.

و اگر مسلمانان در برابر مخالفان خود این برنامه جامع الاطراف را به کار می بستند، شاید اسلام امروز، سراسر جهان یا بخش عمده آن را فراگرفته بود.

آخرین سخن در مورد سوره نحل سوره نعمتها.

همانگونه که از آغاز سوره گفتیم، چیزی که بیش از همه در مجموع آیات این سوره جلب توجه می کند بیان نعمتهای گوناگون الهی، اعم از مادی و معنوی، ظاهری و باطنی، فردی و اجتماعی است، و اگر نام سوره نعمتها برای آن انتخاب شده نیز از همین نظر است.

بررسی آیات سوره نشان می دهد که حدود چهل نعمت از نعمتهای بزرگ و کوچک، مادی و معنوی، طی آیات این سوره بیان شده است که فهرست وار ذیلاً از نظر می گذرد، و تاکید می کنیم که هدف از آن نخست تعلیم درس توحید و بیان

تفسیر نمونه جلد ۱۱ صفحه ۴۶۳

عظمت آفریدگار است و در ثانی تقویت عشق و علاقه انسانها به آفریننده این نعمتها و تحریک حس شکرگزاری آنان می باشد:

۱ - آفرینش آسمان (خلق السماوات).

۲ - آفرینش زمین (و الارض).

۳ - آفرینش چهارپایان (و الانعام خلقها).

۴ - استفاده پوشش از پشم و پوست آنها (لکم فیها دفء).

- ۵ - استفاده از منافع حیوانات (و منافع).
- ۶ - استفاده از گوشت آنها (و منها تاكلون).
- ۷ - بهره‌گیری از جمال استقلال اقتصادی (و لكم فيها جمال).
- ۸ - بهره‌گیری از حیوانات برای حمل و نقل (و تحمل اثقالکم - والخیل و البغال و الحمیر لترکبوها).
- ۹ - هدایت به صراط مستقیم (و علی الله قصد السبیل).
- ۱۰ - نزول باران از آسمان و تهیه آب آشامیدنی از آن (هو الذی انزل من السماء ماء لکم منه شراب).
- ۱۱ - پرورش مراتع و چراگاهها با آن (و منه شجر فیه تسیمون).
- ۱۲ - روئیدن زراعت و زیتون و نخل و انگور و انواع میوه‌ها به برکت آن (ینبت لکم به الزرع و الزیتون و النخیل و الاعناب و من کل الثمرات).
- ۱۳ - تسخیر شب و روز (و سخر لکم اللیل و النهار).
- ۱۴ - تسخیر خورشید و ماه (و الشمس و القمر).
- ۱۵ - تسخیر ستارگان (و النجوم).
- ۱۶ - مخلوقات گوناگونی که در کره زمین آفریده شده (و ما ذرا لکم فی الارض مختلفا الوانه).
- ۱۷ - تسخیر دریاها برای استفاده از گوشت و جواهرات آن (و هو الذی سخر البحر لتاکلوا منه لحما طریا و تستخرجوا منه حلیة تلبسونها).

تفسیر نمونه جلد ۱۱ صفحه ۴۶۴

- ۱۸ - حرکت کشتیها بر سینه آبها (و ترى الفلک مواخر فیه).
- ۱۹ - آفرینش کوهها که آرامبخش زمینند (و القی فی الارض رواسی ان تمید بکم).
- ۲۰ - آفرینش نهرها (و انهارا).
- ۲۱ - ایجاد راههای ارتباطی (و سیلا).
- ۲۲ - ایجاد علامات برای شناخت راهها (و علامات).
- ۲۳ - استفاده از ستارگان برای راهیابی در شبها (و بالنجم هم یهتدون).
- ۲۴ - زنده شدن زمینهای مرده بوسیله آب باران (و الله انزل من السماء ماء فاحیا به الارض بعد موتها).
- ۲۵ - شیر خالص و گوارا که از میان خون و غذای هضم شده خارج می‌شود (نسقیکم مما فی بطونه من بین فرث و دم لبنا خالصا سائغالللشاربین).

- ۲۶ - فرآورده‌هایی که از میوه‌های درخت نخل و انگور گرفته می‌شود (و من ثمرات النخيل و الاغراب تتخذون منه سكرًا و رزقا حسنا).
- ۲۷ - عسل یک غذای شفا بخش (فيه شفاء للناس).
- ۲۸ - بخشیدن همسرانی به انسان از جنس خود او (و الله جعل لكم من انفسكم ازواجاً).
- ۲۹ - نعمت فرزندان (و جعل لكم من ازواجكم بنين و حفدة).
- ۳۰ - انواع روزیهای پاکیزه به مفهوم وسیعش (و رزقكم من الطيبات) ۳۱ - نعمت گوش (و جعل لكم السمع).
- ۳۲ - نعمت چشم (و الابصار).
- ۳۳ - نعمت عقل و هوش (و الافئدة).
- ۳۴ - خانه‌ها و مسکن‌های ثابت (و الله جعل لكم من بيوتكم سكناً).
- ۳۵ - خانه‌های سیار (خیمه‌ها) (و جعل لكم من جلود الانعام بيوتا).

تفسیر نمونه جلد ۱۱ صفحه ۴۶۵

- ۳۶ - وسائل و اسباب‌هایی که از پشم و کرک و موی حیوانات ساخته و تهیه می‌شود (و من اصوافها و اوبارها و اشعارها اثاثا و متاعا الی حین).
- ۳۷ - نعمت سایه‌ها (و الله جعل لكم مما خلق ظلالاً).
- ۳۸ - نعمت وجود پناهگاههای مطمئن در کوهها (و جعل لكم من الجبال اكناناً).
- ۳۹ - انواع لباسهایی که انسان را از سرما و گرما حفظ می‌کند (و جعل لكم سراويل تقيكم الحر).
- ۴۰ - زره و لباس جنگ که در برابر ضربات دشمن مقاومت دارد (وسراويل تقيكم باسكم).
- و در پایان این بخش از نعمتها اضافه می‌کند کذلک یتم نعمته علیکم لعلکم تسلمون: «اینگونه خداوند نعمتهایش را بر شما به حد کمال می‌رساند تا تسلیم فرمان او باشید».

هدف از تشریح نعمتها

احتیاج به تذکر ندارد که بر شمردن نعمتهای گوناگون الهی در آیات مختلف این سوره یا سایر آیات قرآن، به اصطلاح برای منت‌گذاری، و یاکسب وجهه، و مانند آن نیست، که خدا برتر و بالاتر از همه اینها است، و بی نیاز از هر کس و هر چیز.

همه اینها در مسیر برنامه‌های سازنده تربیتی است، برنامه‌هایی که انسان را به آخرین مرحله تکامل ممکن از نظر معنوی و مادی برساند. گویاترین دلیل برای این موضوع، همان جمله‌هایی است که در آخر بسیاری از آیات گذشته آمده است که در عین تنوع، همگی در همان خط‌پرورش و تربیت انسان قرار دارد.

تفسیر نمونه جلد ۱۱ صفحه ۴۶۶

در آیه ۱۴ بعد از بیان نعمت تسخیر دریاها می‌فرماید لعلکم تشکرون. در آیه ۱۵ بعد از بیان نعمت کوهها و نهرها و جاده‌ها می‌گوید: لعلکم تهتدون. در آیه ۴۴ بعد از بیان بزرگترین نعمت معنوی یعنی نزول آیات قرآن می‌گوید: و لعلهم یتفکرون. و در آیه ۷۸ بعد از ذکر نعمت بسیار مهم ابزار شناخت (گوش و چشم و عقل) می‌فرماید: لعلکم تشکرون. و در آیه ۸۱ بعد از اشاره به تکمیل نعمتهای پروردگار می‌گوید: لعلکم تسلمون. و در آیه ۹۰ بعد از بیان یک سلسله دستورات در زمینه عدل و احسان و مبارزه با فحشاء و منکر و ظلم می‌فرماید: لعلکم تذکرون. در حقیقت در این شش مورد، اشاره به پنج هدف شده است ۱- شکرگزاری ۲ - هدایت، ۳ - تفکر، ۴ - تسلیم در برابر دعوت حق، ۵- تذکر و یادآوری که بدون شک همه با هم پیوند دارند: انسان نخست تفکرو اندیشه می‌کند. هر گاه فراموش کرد، یادآوری می‌نماید. به دنبال آن حس شکرگزاری در مقابل بخشنده نعمتها در او بیدار می‌شود. سپس راه به سوی او باز می‌کند و هدایت می‌شود. سرانجام در برابر فرمانش تسلیم می‌گردد. و به این ترتیب هدفهای پنجگانه فوق حلقه‌های تکامل زنجیرهای انسانند که بدون شک اگر این مسیر بطور صحیح پیموده شود، نتایج پرباری دارد و جای تردید باقی نمی‌ماند که بر شمردن این نعمتها گاهی به صورت جمعی و گاهی به صورت انفرادی، هیچ هدفی جز ساختن انسان کامل نیست.

تفسیر نمونه جلد ۱۱ صفحه ۴۶۷

پروردگار! نعمتهای بی‌پایانت سراسر وجود ما را احاطه کرده است، و ما غرق نعمتهای توئیم اما هنوز تو را نشناخته‌ایم.

بار الهی! درک و دیدی مرحمت فرما که راهگشای طریق معرفت و عشق تو باشد، و توفیقی که در این راه پر پیچ و خم به کمک ما بشتابد و به سر منزل شکرگزاران واقعی برساند.

خداوند! تو نیازهای ما را از هر کس بهتر میدانی، و تقاضاهای ذاتی ما را از خود ما بهتر می‌شناسی، بر ما آن ببخش که آنچنان باشیم که تومی‌خواهی، و به ما آن مرحمت کن که بهتر از آن شویم که مردم می‌پندارند.

معبود! اکنون که این بخش از تفسیر کتاب بزرگ آسمانیت پایان می‌گیرد آخرین روز ماه شعبان، و در آستانه ماه رحمت ماه رمضان می‌باشد، همه ما را مشمول رحمت خاصیت قرار داده و توفیق تکمیل این تفسیر را از ما دریغ مدار (انک سمیع مجیب).

پایان جلد یازدهم تفسیر نمونه
(پایان سوره نحل)
آخر شعبان ۱۴۰۱

↑ فرست

→ قبل